

בס"ד

פרשת ויצא

עם ביאור

אחד תרגום

ברצותו לאחד את תרגום אונקלוס ופשוטו של מקרא

על פי אמרם ז"ל (ברכות ח.), אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו (במדבר לב, ג) עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו

ושתי צנתרות זהב ממנו יהיו

ודיבון

עטרות

בו נעטר לראשנו את דברי התרגום כפשוטו, בו מבאר פשטות הפסוק, להבין על מה אדניו הטבעו. נדובב בו שפתי ישנים גם חדשים גדולי הדורות זי"ע ושליט"א שדנו והוסיפו בו נופך ופרפראות לחכמה.

מנאי

הקטן יהודה

בלאאמו"ר הגה"ח ר' מרדכי גנוט שליט"א

שנת המשלים תרגום שתיים פרשה לפ"ג

רבנו החזקוני כתב שכשיעקב יצא את א"י היו רגלי הסולם בבאר שבע וראש הסולם כלפי חו"ל ואילו כשיעקב חזר היה הפוך ולפי"ז היה כמין "נדנדה" העמוד היה נעוץ בירושלים ועליה אמר אין "זה" כי אם בית אלקים ו"זה" שער השמים, ולכן ביציאתו היה ראש הסולם מעל בית אל ובחזרתו הוטח כלפי מטה ויתהפכו הקצוות ועל עמוד זה כיון אונקלוס באמרו נעיץ בארעא ומסיים "וזה דמות תבניתו" (בכ"י מופיע כאן ציור, שלדעת החוקרים הוא מעצם כת"י קדשו).

ואם כי דברי החזקוני מרבותינו הראשונים כמלאכים אמת, מ"מ מסתימת שאר הראשונים שלא רמזו לפירוש נפלא זה נראה שלא כן עימדם באופן הפשוט ביותר כי לא רצה אונקלוס לפרש כאן לשון עמידה כי היה משמע שהסולם עמד זקוף כמו (במדבר טז כז) יצאו נצבים ופרש"י בקומה זקופה, ואילו כאן פירשו חז"ל הסולם הזה רגליו וכו' היינו שעמד בשיפוע, על כן פירש שההצבה כאן לא היתה "עמידה" אלא תחילתו בבאר שבע. [ולפי"ז אין אכן כוונה מיוחדת בנעיצה אלא שאין לשון אחר להעמי"ד הדברים על דיוקם אלא זה (או 'קביע' דת"י)]. ור' דיבון.

יג וְהִנֵּה יִי נֶצֶב עָלָיו ת"א וְהָא יִקְרָא דַּיִי מְעַתָּד עָלוּוְהִי. שינה לדבר בלשון כבוד כלפי מעלה. 'מעַתָּד' פי' 'מזדמן' או 'מוזמן' כי אינו רוצה

כח יב סְלָם מְצָב אַרְצָה ת"א סְלָמָא נְעִיץ בְּאַרְעָא. וכן ת"י סולמא קביע בארעא, כדלעיל (כא, כח) ויצב אברהם ת"א ואקים אברהם ולהלן (פסוק כב) מצבא ת"א קמא, כאן מפרשים התרגומים שהסולם היה תקוע ונעוץ בקרקע ולא עמד סתם כדרך הסולמות, וצ"ע מה הכריחם לתרגם כאן לשון נעיצה וקביעות.¹

ובספר 'אור התרגום' וכן הביאו ה'מעט צרי' בשם י"א וביתר ביאור, כי התרגום למד כן ממאי דכתיב מוצב ארצה, וכמו שכתוב לארץ והלא היה צריך לומר על הארץ ועל כרחק שהיה מוצב בתוך הארץ והיינו נעוץ. וצ"ע גדול איך למדו (לעיל כד נב, ולהלן לג ג) וישתחו ארצה, האם גם שם הכונה שתחבו אפם בארץ?! [ובאמת ששם הכונה על הארץ וכמו שתרגם אונקלוס שם, הרי לך שאין כל נ"מ ביניהם].

עוד פירשו לי רבים וטובים שאין סלם יכול לעמוד מעצמו ללא תמיכה על כן הוצרך כאן לתרגם ל' נעיצה²... ואין הדברים מתיישבים על הלב, כי מה אכפת לן מה העמיד את הסלם הרי אם ראה יעקב שעומד כנראה יש לו סמוכות, ועוד וכי סלם שראשו מגיע השמימה יכול להחזיק אם יונעץ בארץ ובכל אופן הדבר תימה שהתרגום שינה מחמת סיבה זאת את הלשון מכל התורה שפיי' לשון עמידה.

¹ הנעיצה הוא לשון תחיבה, ר' להלן (ל לח) בדיבון. גם היה צריך לנעצו.

² ואם כי חשבתי מתחלה שהם אומרים כן דרך צחות, אבל משנוכחתי שאכן הם סבורים כן, חשתי לכתבו ולשוללו.

¹ ונעיצה הוא לשון תחיבה, ר' להלן (ל לח) בדיבון. וכתב ה'פרשגן' ליתן טעם לנעיצה ע"פ הרשב"ם 'מוצב, על ידי אחרים. ניצב, מעצמו'. ולכן ת"א סלם מצב ארצה סולמא נעיץ בארעא, עכ"ל ה'פרשגן'. ובענ"ד לא הבנתי מה שייכות הנעיצה לעמידה מעצמו ואם רצה לומר שלולי

לתרגם לשון 'עמידה' כלפי מעלה אלא שכבוד
ה' שהה או נגלה אליו שם.

יד וּפְרָצְתָּ ת"א וְתַתְּקֶנָּה. אינו לשון ריבוי ממש
אלא חוזק וכן הוא תרגום של 'חזק' בכל מקום
'תקיף'. ולאפוקי מהרד"ק שכל לשונות 'פרץ'
בתורה, מורים על הנתיצה ושכירה וכאילו
נאמר שכ"כ התרבה הדבר עד שנפרצו
הגדרות³ וכן מורה הכתוב פן יפרץ במ אבל
אונקלוס לא כן עמדו אלא הם ב' שרשים
נפרדים.

שם וְנִבְרְכוּ בָךְ ת"א וְיִתְפָּרְכוּן בְּדִילָךְ. וכן
באברהם (תחילת פרשת לך) כלומר בזכותך
ורש"י פי' בענין אחר.

יז מה נִוְרָא הַמְּקוֹם הַזֶּה ת"א מָא דְחִילוּ אַתְרָא
הַדִּין. כ' רש"י וז"ל תרגום מה דחילו אתרא
הדין. דחילו שם דבר הוא כמו סכולתנו
(תרגום תיבת תבונה, דברים לב כח) וכסו
למלבש (תרגום תיבת בגד להלן פסוק כ'),
עכ"ל. ור' דיבון.

שם אֵין זֶה פִי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם
ת"א לֵית דִּין אַתְר הַדִּיּוֹט אֱלֹהִין אַתְר דְּרַעְוָא
בֵּיה מִן קָדָם יי וְדִין תְּרַע קָבִיל שְׁמַיָא. מתרגם
בלשון כבוד כלפי מעלה, כלומר שמקום זה
הוא לרצון לפניו ית' וכהמשך לזה אמר וזה
שער השמים כפרש"י שזהו המקום דרכו
עוברת התפילות.

כב יְהִי בֵּית אֱלֹהִים ת"א תְּהִי דְאִיְהִי פְּלַח עֲלֵה
[מן] קָדָם יי. מיאן בפשוטו של מקרא או בת"י
תהי מסדרא בבי מקדשא דה'. דמשמע ליה
לאונקלוס שיעקב עצמו ישתמש בו כבית

אלקים ולא מצאנו שבנה שם בית אלא ע"כ
הכונה שיקריב וישמש שם לפני ה' כמו בבית
אלקים (עי' להלן רש"י לא, ג).

כט ג וְגִלְלוּ אֶת הָאָבֶן כַּתֵּב רש"י וּגְלָלוּ. וגוללין
ותרגומו וּמְגַנְדִּירִין. כל לשון הווה, משתנה
לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר, לפי שכל דבר
ההווה תמיד, כבר היה ועתיד להיות. ולהלן
פסוק ח' כַּתֵּב רש"י וּגְלָלוּ. זה מתורגם
וּמְגַנְדִּירִין, לפי שהוא לשון עתיד.

יד אַךְ עֲצָמֵי וּבָשָׂרֵי אֶתְהָ ת"א בָּרַם קָרִיבֵי וּבָסָרֵי
אַתְ. למטבע לשון זה יש דומה לו לעיל (ג, כב)
עצם מעצמי ובשר מבשרי. אכן, שם הוא
כפשוטו שלקח ה' אחת מצלעותיו וּבִנְנָה, אך
כאן הוא לשון מושאל ועל כן תרגם קרבי
ובשרי ולא לשון עצם ממש. אך יש לעיין למה
לא כינה גם את לשון 'בשר' לקרבה ומה ראה
לחלק בין 'עצם' ל'בשר'. ובת"י קריבי ודמי לי
פי' קרובי ודומה לי, ואולי משמע ליה
לאונקלוס ששם 'בשר' הוא מונח רחב יותר
מ'עצם' כי כל קרובת המשפחה היא מחמת
הבשר והגוף משא"כ 'עצמות' נתפס יותר כי
דבר 'עצמי' ודו"ק.

יז וְעֵינַי לְאָה רַכּוֹת ת"א יֶאֱיִן. ודלא כפרש"י
ות"י ע"פ אמרם ז"ל (ב"ר ע, טו) שהיתה בוכה
שלא תעלה לגורלה של עשיו ולכן לא היו
עיניה יפות. אלא כפי' הרשב"ם שלא בא
הכתוב לספר בכיעורה של הצדקת, אדרבה
רכות הכונה שהיו "עיניה יפות וכלה שענינה
יפות אין כל גופה צריכה בדיקה" רק רחל שלא

שכבר לא יהיה לו שום נ"מ אם הגבול והמצר הוא לפה או
לשם.

³ וכמו שפירש אאמור"ר שליט"א כל המשמר שבת כהלכתו
נותנים לו נחלה בלי מצרים, שיהיה לו כ"כ טוב על הלב

היו עיניה יפות כשל לאה סיפר הכתוב כל שבחה, עכתו"ד.

כז שְׁבַע זאת ת"א שְׁבוּעָתָא דְדָא. פי' 'שבוע הימים של זאת' ולא תרגם שבועתא דא פי' 'שבוע ימים אלו', וכפרש"י רק שיש להוסיף ברש"י ש"זאת" הכונה ללאה, ופשוט.

לא וַיִּפְתַּח אֶת רִחְמָהּ ת"א וַיִּקַּב לָהּ עֲדוּי. פי' נתן לה הריון, כי אין בפתיחת הרחם כל משמעות בפני עצמה.

ל ג וַתֵּלֶד עַל בְּרַפִּי וְאֶבְנָה גַם אֲנֹכִי מִמְּנָה ת"א תֵּלִיד וְאֲנָא אֲרַבִּי וְאֶתְבְּנִי אֶף אֲנָא מְנָה. פי' תלד ואני אגדל את בניה ואבנה אף אנכי ממנה. ובפשוטו משמע שבזכות זה שתאמץ ותגדל את ילדי בלהה תזכה לילדים משל עצמה ולא קשה מהמשך דברי רש"י (מדברי חז"ל) שעצם זכות הכנסת הצרה דיה שיפקדנה ה' בעבור זה, די"ל שאכן היא סברה להפקד בזכות האימוץ אבל לאחר הדו"ד שהיה לה עם יעקב הבינה שזכות הכנסת הצרה [והסבלנות שתסבול אותה] גדולה יותר. ויצויין שלמעשה זכר ה' את ויתורה המופלג ללאה ואת תפילותיה דווקא כדלהלן (פסוק כב).

ח נִפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתְּלָתִי עִם אַחֲתִי גַם יְכַלְתִּי ת"א קִבִּיל בְּעוֹתִי יי בְּאֶתְחַנְּנוֹתִי בְּצָלוֹתִי, חֲמִידִית דִּיקְהִי לִי וְלֵד בְּאַחֲתִי, אֶף אֶתְיָהִיב לִי. פיסוק הכתוב לפי התרגום הוא כך (עי' רש"י): נפתולי אלקים- תפילות לאלקים הרבתי, נפתלתי- וקבל את תפלתי. עם אחותי- רציתי להיות שוה עם אחותי, גם יכלתי- ולבסוף אכן ניתנה לי בקשתי. [ומה שפרש"י "ואונקלוס תרגם ל' תפלה, נפתולי אלקים נפתלתי בקשות החביבות לפניו, נתקבלתי ונעתרתי כאחותי", הוסיף לשון חביבות לתפילה, לבאר היכן רמוז

ב'נפתולים' לשון תפילה, לכך ביאר רש"י, שגם אונקלוס למד כמנחם בן סרוק שהוא לשון חיבור, ור"ל שהקב"ה קיבל את תפילתה וכביכול התחבר עם תפילת רחל בחביבות ובאהבה.

יא בא גד ת"א אתא גד. לא שינה בתרגומו את תיבת 'גד' שכן היא עצמה מילה ארמית והיינו 'מזל'.

יג באשרי כי אשוני ת"א תושבחתא הות לי ארי בכן ישבחנוני נְשִׂיא. מפרש מל' 'שיר' ולא 'אושר' או 'אישור' וכן הוא תרגום שירה בכל מקום ור' דיבון.

יז וישמע אלקים אל לאה ת"א וקביל ה' ית צלותא דלאה. והוא כמש"כ האוה"ח הק' "מלמד שהתפללה לה" והוא לכאור' דלא כפי' רש"י שכתב שהיתה מחזרת ומתאוה להעמיד שבטים ופי' בשפ"ח דמשמע ליה לרש"י ל' וישמע כאילו התפללה כי לא מצאנו שהתפללה.

שם את חרפתי ת"א ית חיסודי. הוא תרגום של בושח וחרפה, כדכתיב (ויקרא) חסד הוא ומתרגם שם אונקלוס קלנא הוא. ועי' דיבון.

מא המקשרות ת"א מבכרתא. "כתרגומו הבכירות, ואין לו עד במקרא ומנחם חברו עם אחיתופל בקושרים (שמואל-ב טו, לא). ויהי הקשר אמיץ אותן המתקשרות יחד למהר עבורן", רש"י. פירש 'מבכרתא' כמו הבכירות כמו לא יוכל לבכר וכן תרגם שם אונקלוס לא יוכל לבכרא כלומר להעדיף. אך בל' משנה מצאנו הרבה מבכרת וכן חודש האביב (דברים לד, טז) ת"א ירחא דבכורא וברש"י חדש הפפור שהתבואה ממהרת להתבשל ולפי"ז

הוא ל' ממהרים להתעבר והוא מתאים לפי מנחם.

לא ב וירא יעקב את פני לבן ת"א ית סבר אפי לבן. כי אין משמעות לראיית הפנים גרידא אלא לסבר הפנים הם זועפות או שוחקות.

ט ויצל אלקים ת"א ואפרש ה'. וכ"כ רש"י (הושע ב, יא) "וכל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה הוא" ובת"י ויצל מתרגם וריקן והנה בפרשת בא (שמות יב, לו) וינצלו את מצרים מתרגם אונקלוס ג"כ ורוקינן ית מצרים, ואין צריך לעמוד ולפלפל ולחלק בין ויצל לבין וינצלו מבנין כבד, כי שם אכן רוקנו את מצרים ועשוה כמצולה שאין בה דגים או כמצודה שאין בה דגן ואילו כאן לא היה כן אלא יעקב הפריש והציל מתוך מקנה לבן.

שם את מקנה אביכם ת"א ית גיתא דאבוכון. שונה מרעיו המשמשים בל' קנין ומתרגם קניניה וכדו'. כי שם הדבר 'מקנה' מתרגם גיתא (הערוך ע' גית [האחרון באות ג']) וכשהוא נסמך גיתי ובזה תנוח דעתך להלן פסוק יח בלשונות התרגום.

יב וברודין ת"א ופציחין. עי' רש"י וז"ל "חוט של לבן מקיף את גופן סביב וחברבורות שלו פתוחה ומשולשת מזו אל זו" וכו' ע"כ. וזהו ופציחין- מראה החברבורות הלבנות פתוחות ופרוצות זו לזו ע"י מראה לבן דק.

~ ~ דיבון ~ ~

יט-כ ותגנוב רחל, ויגנוב יעקב ת"א וכסיאת, וכסי. הוא לשון כבוד כלפי האבות. ולהלן פסוק לב כי רחל גנבתם ת"א נסיבתהון, אף הוא בדרך כבוד. אך יש לעיין מאי שנא.

כה ויעקב תקע את אהלו ת"א ויעקב פריס ית משכניה. אינו מתרגם כאן את מילת 'תקע' ממש אלא את משמעותו כי אחר הפריסה תוקעים את יתדותיו (ועי' מש"כ לעיל בפ' לך).

לג ובאהל שתי האמהות ת"א ובמשכנא דתרתין לחינתא. תרגום של פלגש, וכן מתרגם כל אמה שמיוחדת לאישות.

מ וקרח בלילה ת"א וגלידא (הוה) נחית עלי בלילה. כי רק בחורב ובחום שייך לומר ל' אכילה כמש"כ רש"י ע"ד אש אוכלה (דברים ד, כד), אבל על הקור לא מצאנו כן, לכן פי' שהיה יורד עלי בלילה אבל לא אכלני.

מז יגר שהדותא ת"א יגר שהדותא. כ' רש"י "תרגומו של גלעד". ויצויין שאין 'עד' הכתוב כאן הכונה לאדם המעיד כי א"כ היה צריך להתרגם יגר 'שהדא', אלא 'עד' כאן היינו 'עדות' כמו שמצאנו בכתוב (שמות כ, יג) לא תענה ברעך עד שקר ותרגם אונקלוס שהדותא דשקר (שי למורא, לאוקמי גירסא ועי' מזרחי).

העולמות כולם וכל הדברים עליונים ותחתונים אלו באלו. ובזה הפסוק סוד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ויש לך לדעת כי יעקב זכה למעלה עליונה משאר האבות וזכה שיהיו מיחדים את השם על שמו. כאומרו

כח יב סלם מוצב ארצה ת"א סלמא נעיין בארעא. בספר צרור המור [להה"ק ר' אברהם סבע זת"ע מגולי ספרד] כתב ע"ד הסוד וז"ל וכן רמז והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. על סוד הייחוד שהוא קישור

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. לפי שלו ראוי הייחוד והקישור. אחר שהוא קשר וייחד כל הדברים עליונים ותחתונים במראה הסולם במה שראה סולם מגיע השמימה וכו' ולכן אמרו בספר יצירה ע"ב נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן לקשר אותן כשלהבת קשורה בגחלת. בענין שלא יהיה ביניהם פירוד כאומרו ונרגן מפריד אלוף. כי זהו קצץ בנטיעות וזהו סולם מוצב ארצה ותרגום אונקלוס והא סולמא נעיץ בארעא. ולא אמר קאים בארעא אלא נעיץ. וזהו כעין מה שאמרו נעוץ סופן בתחלתן וכו'. וזהו מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. בעניין שיהיה הכל נקשר אחד ויהיה משכן אחד, עכלה"ק.

עוד שמעתי להקשות בדברי רז"ל "הסלם הזה רגליו עומדות בבאר שבע". מה ענינו של הסלם לעמוד בבאר שבע?! מילא אמצעו כנגד ירושלם, ניחא. ראשו בבית א'ל מקום שבנה יעקב מזבחה, ניחא. אבל באר שבע למה.

ועל דרך הדרש והערת מוסר אפשר לומר ע"פ מה שהקשו במדרש (פס"ח) וז"ל אָמַר רַבִּי הוֹשְׁעִיאַ פְּבַר פְּתִיב (בראשית כח, ז): וַיִּשְׁמַע אֶל אָבִיו וְאֶל אִמּוֹ, וּמָה תִּלְמוּד לומר (בראשית כח, י): וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע [ומבארים שם המפרשים הקושיא שלכאו' יעקב אבינו לא יצא כלל מבאר שבע כי יצחק אבינו גר בחברון או באלוני ממרא כאברהם אביו וכן כתיב בחזרתו של יעקב אל חברון מקום אשר גרו שם אברהם ויצחק, א"כ מדוע יוצא יעקב מבאר שבע ויותר מכך קשה הרי מיד אחרי שיצא מאביו בא אליפז ונטל ממנו את הכל והלך יעקב ונטמן בבית עבר ומשם יצא לכאו' לחרון], אֶלֹא אָמַר, אָבִיא בְּשַׁעָה שְׁבַקֶשׁ לְצֵאת

לְחוּץ לְאָרֶץ מִהֵיכָן הוֹרְשָׁה [שלא לצאת], לא מִבְּאֵר שֶׁבַע?!, אָף אֲנִי הֲרִינִי הוֹלֵךְ לְבְּאֵר שֶׁבַע, אִם נוֹתֵן לִי רְשׁוֹת הָרִי אֲנִי יוֹצֵא וְאִם לֹא אֲנִי יוֹצֵא, לְפִיכָף צָרִיךְ הַפְּתוּב לומר: וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע. הרי לנו, יעקב אבינו בן שבעים ושבע! אחרי שלמד כל התורה כולה בבית עבר ומסתפק אם לצאת לחו"ל או לא וכי לא יכל לבקש סימן מה' לכה"פ כאליעזר עבד זקנו או לבקש נבואה במקומו ומה לו מכתת רגליו עד באר שבע שהוא אינו בדרכו כלל. אלא מעשה אבות סימן לבנים יעקב רבינו ע"ה הולך לבנות את ביתו ולעסוק בתיקונין קדישין רמים ונשגבים, עדיין לא מתייעץ בעצמו אל עצמו אלא מזקנים מתבונן, האם זה מיוסד ומושתת על מה שקבלתי ולמדתי מאבותי. סגנון רעיון זה שמעתי מאחי ורא"ש הרב יעקב שמשון שליט"א [בסעודת ברית לבנו מאיר נ"י] כי הנה בגמ' מכות (י). דרשו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה מקלט היה כתוב על פרשת דרכים וכתב רש"י וז"ל: בכל מקום שהיו שני דרכים מפוצלים אחד פונה לעיר מקלט היה עץ תקוע באותו דרך וכתוב בו מקלט, ע"כ. והוא רמז נפלא לאדם העומד בהרהורי מחשבתו ואינו יודע אם לנטות על ימין או על שמאל הרי יש לו מורה דרך מן המוכן ע"י שיתבונן בדרכי אבותיו, והעץ התקוע בארץ רומז לאמרם 'זרוק חוטרך לאוירא אעיקרא קאי' ומקרא מלא דבר הכתוב 'אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים', ע"כ מתק אמריו של אחי נ"י. ומובן מעצמו מה שהלך יעקב לבאר שבע לקבל הנבואה אם לצאת לחו"ל או לא, דוקא מן המקום אשר שם קבל אביו את ההוראה ולאחוז בדרכיו ושם

היה עיקר שרשו ו'תקיעתו' בארץ. וזה אשר חלם יעקב וירא והנה סלם ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים וגו', אכן עומד להעפיל במדרגות נשגבות בחרן בבית לבן, אך שורש עליתו ותחילת עמידת הסלם הגבוה, הזה היה 'נעיץ' בבאר שבע כעץ התקוע בארץ, כך ורק כך 'וראשו מגיע השמימה'.

יז מה נורא ת"א מה דחילו. עי' רש"י ופירושו הפשוט ברא"ם שבלשון ארמית הו' הנוסף אינו ללשון רבים אלא לשם העצם. אמנם אדוננו המהר"ל בגור אריה ורבנו משכיל לדוד הקשו דלפי"ז הוה ליה לתרגם מה דחילא שהוא שם דבר כמו 'יראה' ותירץ המשכיל"ל שהוא ע"ד אמרם ז"ל (יבמות ו:): לא ממקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על המקדש וכמו"כ כינה התרגום בדרך כבוד כלומר שלא המקום עצמו 'נורא' אלא הוא כמו 'מירא' מחמת ה' הנורא, [והרע"ב (בפי" עה"ת) כתב מעין דבריו].

אמנם זהו דרך דרש, כיון שרש"י בודאי לא למד כן בהביאו את הדוגמאות האחרים כמו כסו וסוכלתנו שבהם הכונה לשם עצם. ועכצ"ל שהכונה אכן למקום עצמו בלא הבט למה שמירא אותו וכ"כ בס' יריעות שלמה בשם מהרש"ל, ומה שכאן מפרש דחילו ושם דחילא צ"ל שיש ב' אופנים בהם אפשר לומר שם דבר בארמית דחילו או דחילא ואין הפרש ביניהם וכן בדברים (א, יט) המדבר הגדול והנורא ת"א ודחילא.

וכתב רבנו בחיי וז"ל וע"ד הקבלה אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, הזכיר בזה שתי המדות הגדולה והגבורה. והמקום הזה היה בית אל שאמר יעקב עליו אין זה כי אם

בית אלהים וקרא אותו בית אל, זהו ויקרא את שם המקום ההוא בית אל והוא לוז, ואין זה בית אל הסמוך לעי כי שני מקומות היו ששם בית אל, האחד המקום הזה בית אל שהוא ירושלים, והשני בית אל הסמוך לעי שבו העמיד ירבעם עגל אחד. ועל שתי מדות אלו אמר הכתוב ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים, ולא בא הכתוב הזה לסתום רק לפרש. וזהו שכתוב (יהושע כ"ד) אלהים קדושים, (תהלים נ"ח) אלהים שופטים ומזה תרגם אונקלוס מה נורא מה דחילו, ולא תרגם מה דחיל בלשון יחיד.

יג באשרי כי אשוני ת"א תושבחתא הות לי ארי בכך ישבחנוני נְשִׁיא. ור' מלבי"ם (כאן) שכתב "אושר הוא בנפש. כלומר הגם שאיני מצלחת באהבת אישי, מכל מקום מאושרת אני במה שכולם חושבים אותי לבת העולם הבא ומאשרים את מעשי", היינו המאושר (מל' אישור) והמשובח בתשבחות זהו אכן סימן כי הוא טוב ואז אכן טוב לו והוא מאושר (מל' אושר). ע"פ ספר "באשרי כי אשוני" להרב ח.מ. הוס שליט"א.

כג אסף אלקים ת"א כנש ה'. אחר שהביא את פירוש רש"י ועוד כתב הרמב"ן וז"ל: והנכון דעת אונקלוס שעשאן כולן לשון קבוץ וכנוס כפשוטם מלשון ויאספו את השליו (במדבר יא לב) כי מאספיו יאכלוהו (ישעיהו סב ט) ונקראת המיתה אסיפה בהיותו נקבץ אל אבותיו המתים ולא יאסף הביתה להקבץ לאנשי ביתו ואספו נגהם שקבצו האור בתוכם ולא הוציאו אורם לחוץ או שנאספו אל האהל אשר להם ברקיע השמים ויאמרו אסיפה

בחרפה, שתתקבץ ולא תתפזר בין בני אדם להיות נדברים בה עוד בחוצות, עכ"ל.

שם את חרפתי ת"א ית חיסודי. ויש לבאר מה הפרש בין 'חרפה' שמתרגם 'חיסודא' לבין 'חסד' (היינו החיסודא גופא) שמתרגם 'קלנא'. והפשוט ש'בושה' הוא שם הדבר, וה'חסד' נרדף לו [ואולי ע"ד שפירשו טוב שברופאים לגיהנום ואמרו אזיל סומקא ואתי חיורא ואכ"מ]. אך 'קלון' מתיחס אך ורק לעניני קלון כמו ד' מאות תינוקות שנשבו לקלון, ע"כ חרפתי מתרגם ית חיסודי, אך ה'חסד' והבושה באחרי מות מתרגם 'קלנא' וזה לך האות כי להלן (לד, ז) כי נבלה עשה בישראל מתרגם ארי קלנא אתעביד, והוא פשוט.

לח ויצג את המקלות ת"א ודעיץ ית חוטריא. וכתב רש"י "תרגומו ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמית והרבה יש בגמ' דצה ושלפה דץ ביה מידי דצה כמו דעצה אלא שמקצר את לשונו" עכ"ל. ה'תרגם אברהם' בריש פרשתן הסמיך ללשון נעיצה 'בכל הנעצוצים' (ישעיהו ז יט) ופי' שם רב סעדיה גאון קוצים לבנים וחדים והמה נעוצים בכל דבר בקלות. וה'פרשגן' הסמיך לזה דקר נעוץ (ביצה ז:).

אבל כתב ה'פרשגן' (ריש פרשתן), דאכן מלשון רש"י מוכח שאין הפרש בין 'דעיץ' ל'נעץ' וכן בסנהדרין (צה.). פתקיה לדוד

לעילא ודץ ליה פרש"י זרקו כלפי מעלה ונעץ תחתיו, והביא שה'לחם ושמלה' כתב שרק בסולם תרגם סולמא נעיץ בארעא כי נעיצה היא תחיבה בכוח כלשון דקר נעוץ (ביצה ז:). אבל במקלות תרגם ודעיץ, שדי להם בתחיבה רכה, עכ"ל.

ולכאו' כל דבריו דברי תימה, כי איך יתכן שהדקר הוא נעוץ כסולם (!) הקבוע בקרקע בחוזק למען יוכל לעמוד לרוב גובהו, ואילו החנית אותו נעץ ישבי להרוג את דוד, רק הכניס ברפיון?! ועל כרחך שהכונה כרש"י שאין חילוק בין נעיצה לדעיצה. וראיה שאין עליה תשובה משלהי מס' ע"ז דאי' שם, אמר רב עוקבא בר חמא ונועצה עשרה פעמים בקרקע אמר רב הונא בריה דרב יהושע ובקרקע שאינה עבודה, ושם בהמשך, הדר דצה עשרה זימני בארעא, עכ"ל [ושם אכן פרש"י דצה-נעצה...].

וצ"ל לפמש"כ ה'תרגום אברהם' הנ"ל, שהנעיצה יש לה שורש בלשון הקודש משא"כ הדעיצה כולו ארמי, ולכן כשממש בלשון עברי כמו "עשר פעמים בקרקע" כתב לשון נעיצה אך "דצה עשרה זימני".

ולפי"ז מה מתקו אמרי רש"י, "תרגומו ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמית", היינו שאין הנעיצה לשון ארמית ממש.